

TÜRKİYE ORTA ASYA İLİŞKİLERİNDE ULUSLARARASI İŞBİRLİĞİ

Tutku DİLAVER

Analist

Analiz No : 2020 / 3

23.01.2020

Türkiye, içerisinde bulunduğumuz dönemde, dış politikası açısından yeni bir eşikten geçmektedir. 1991 sonrası çok kutuplu dünya düzeninde Avrupa ve ABD gibi geleneksel ortaklarıyla birlikte kendini konumlandıran Türk dış politikası, özellikle Turgut Özal döneminden itibaren çeşitlendirilmeye çalışılmıştır. Birbirine alternatif teşkil etmeyen bu çeşitlilik, bölgesel politikalar aracılığıyla Türkiyenin yakın çevresiyle işbirliği fırsatlarını artırmak amacını taşımaktadır.

Nitekim Ankarada 3-9 Ağustos tarihinde düzenlenen Büyükelçiler Konferansında Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Türkiyenin yeni vizyonu olarak Yeniden Asya açılımını dile getirmiştir. Her ne kadar basında Yeniden Asya açılımı yeni bir politika şeklinde değerlendirildiyse de, Türkiye için aslında pek de yeni bir politika değildir. Dışişleri Bakanının Aralık 2019da Ankarada düzenlenen Yeniden Asya Çalıştayında da belirttiği üzere bu politikanın temelinde, Türkiye ve Asya ülkeleri arasında son 20-30 yılda kaydedilen gelişmeler ışığında ortaya çıkan fırsatların yeniden değerlendirilmesinin yatmaktadır.

Bilindiği üzere Türkiye, 1991 yılında Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra bağımsızlığını kazanan ve çoğunlukla Türkçe konuşan Kafkasya ve Orta Asya ülkelerini ilk tanıyan ülkelerden olmuştur. Bu ülkelerle tahsis edilecek ilişkilerin niteliğine karar verilirken, tek kutuplu dünya düzeninin yıkılmasını müteakip Türkiyenin NATOdaki işlevini yitirdiği şeklinde yorumların yapılması etkili olmuş; Türkiye çok bölgeli kimliğini bir dış politika girdisi olarak kabul etmiştir[1]. Bu çerçevede bölgede yeni bağımsızlığını kazanan ülkelere üst düzey ziyaretler gerçekleştirilmiş ve Türkiye ile Orta Asya ülkeleri arasında 1993 yılına kadar olan dönemde 140tan fazla ikili anlaşma imzalanmıştır[2].

1990lı yıllarda bölgenin içinde bulunduğu gerçeklikler ve Türkiyenin gündeminde AB üyeliğinin ön sıralarda olması nedeniyle beklenen ölçüde yakınlaşma sağlanamasa da, Türkiye Orta Asya ülkelerini desteklemeyi sürdürmüş, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ve Birleşmiş Milletlere (BM) üye olmalarına yardımcı

Türkiye Orta Asya ülkeleriyle temasını 1992 yılından sonra başlayan Devlet Başkanları Zirvesi ile sürdürmeye devam etmiştir. 1992 yılında, özellikle Orta Asya ve Kafkasyadaki Türk Cumhuriyetleriyle yeni işbirliği imkânlarını değerlendirebilmek için ulusal kurum olarak Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) kurulmuştur.

Türk Dünyası ile işbirliği 2000li yılların ortalarına kadar tarafların dış politikalarında ön sıralarda yer almamakla birlikte değişen, küreselleşen ve kurumsallaşan dünya düzeninde, Türk Cumhuriyetleri arasındaki işbirliğinin artırılması hedefi tekrar üst sıralara yükselmiştir. Bu amaçla mevcut diyalog yollarının da yardımıyla çeşitli uluslararası yapılar kurulmuştur.

Türk Dünyasında Çok Tarafli Yapılanma

Uluslararası Türk Kültür Teşkilatı (TÜRKSÖY)

1993 yılında, Türk Dünyasının UNESCOsu olarak adlandırılan, Ankara merkezli Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSÖY) kurulmuştur. Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Türkiyenin kurucusu olduğu TÜRKSÖYa Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu'na bağlı Tataristan, Başkurdistan, Altay, Saha, Tıva, Hakas Cumhuriyeti ve Moldova'ya bağlı Gagavuz Yeri gözlemci üye olarak katılmışlardır[3]. TÜRKSÖY, taraf ülkeler arasında bilim, eğitim, kültür ve sanat alanlarında işbirliğinin geliştirilmesi, Türk dünyasının ortak değerlerinin uluslararası seviyede tanıtılarak kitlelere yayılması, Türk Dili Konuşan Ülkeler arasındaki kültürel bağların derinleştirilmesi gibi amaçlara sahiptir[4].

Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi (TÜRKPAA)

Parlamento diplomasisi araçları yardımıyla devletler arasında politik diyalogların geliştirilmesi amacını[5] taşıyan TÜRKPAA, 2008 yılında imzalanan İstanbul Anlaşmasıyla kurulmuştur[6]. Bakü merkezli olan kuruluşun başkanlığı rotasyon sistemiyle yürütmektedir.2009 yılından bu yana her yıl Meclis Başkanları Düzeyinde Genel kurul toplantıları yapılmaktadır. TÜRKPAA, Uluslararası İlişkiler ve Hukuk İşleri Komisyonu, Sosyal-Kültürel ve İnsani Meseleler Komisyonu, Ekonomik İşbirliği Komisyonu, Çevre ve Doğal Kaynaklar Komisyonu olmak üzere 4 ayrı alt komisyon aracılığıyla faaliyetlerini yürütmekte ve taraf ülkeler arasında stratejik öneme sahip konularda çalışmalar yapmaktadır.

Uluslararası İlişkiler ve Hukuk İşleri komisyon toplantılarında bugüne kadar; taraf ülkeler arasında parlamento iç tüzükleri ve yasamada uyumlaştırmalar yapılması, terörle mücadele ve bilişim gibi alanlarda hukuki işbirliği ile diğer uluslararası kuruluşlarla ortaklık gibi konular ele alınmıştır.

Sosyal-Kültürel ve İnsani Meseleler Komisyon toplantılarında, Türk Kültürel mirası çerçevesinde sinema ve animasyon, doğal afetlere karşı üye ülkeler arası işbirliği imkânları, üye devletlerarası bilgi alışverişi, Türk dilinin gelişiminin sağlanması ve ortak terminoloji gibi konular ele alınmıştır.

Bugüne kadar gerçekleştirilen Ekonomik İşbirliği Komisyon toplantılarının konularına bakıldığında, üye ülkelerde girişimcilik, ekonominin çeşitlendirilmesi, enerji sektörünün gelişimi, taşımacılık ve ulaşım alanlarında fırsatlar ve yatırımlar üzerinde çalışmalar yürütüldüğü görülmektedir.

Son olarak, Çevre ve Doğal Kaynaklar Komisyonu toplantılarında da alternatif enerji kaynakları gibi konuların ele alındığı görülmektedir.

Dolayısıyla, TÜRKPA üye devletlerin hukuki ve kurumsal yapılarının birbirine yakınlaştırılması aracılığıyla üye ülkelerin uygulamalarında farklılıklara yol açabilecek durumların minimuma indirilmesi amacına hizmet etmektedir. Nitekim son yapılan TÜRKPA 8. Genel Kurul toplantısında Kazakistan Parlamento Başkanı Nurlan Nigmatulin, TÜRKPA faaliyetlerinin Türk dili konuşan ülkeler arasında işbirliğinin gelişmesini olumlu yönde etkilediğini ve büyük fayda sağladığını söylemiştir[7].

Türk Keneşi (Türk Konseyi)

2001 yılında yedincisi yapıldıktan sonra ara verilen Devlet Başkanları Zirvesi, beş yılın ardından 2006 yılında Türkiyenin girişimleriyle tekrar başlanmış ve böylece 2009 yılında Türk Keneşi (Türk Konseyi) adı verilen bir çatı kuruluş ortaya çıkmıştır. 2009 yılında imzalanan Türk Keneşinin kurucu antlaşması, Nahcivan Antlaşmasına göre, bu kuruluşun amacı ortak çıkarlar doğrultusunda siyaset, ekonomi, ticaret, enerji ve ulaştırma alanlarında işbirliğini geliştirmek; bunun yanı sıra ortak tarih, dil, kültür, kimlik çerçevesinde çalışmalar yürütmektedir. Türk Keneşi bu amaçla sekreteryasına ek olarak Devlet Başkanları Konseyi, Dışişleri Bakanları Konseyi, Aksakallar Konseyi, Kıdemli Memurlar Komitesi şeklinde alt organlar oluşturmuştur. Kurucu ülkeler Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiyenin yanı sıra Ekim 2019da Özbekistan da Türk Keneşine katılmıştır. Macaristan ise gözlemci üye olmakla birlikte, gelecekte Türk Keneşine katılacağı gözüyle bakılmaktadır. Hatta 2019un sonlarına doğru Avrupadaki Macaristanın başkenti Budapeştede Türk Konseyinin Avrupa Ofisi açılmıştır.

Aynı zamanda Türk Keneşi, Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA), Türk İş Konseyi, Türk Akademisi ve Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY) gibi mevcut işbirliği mekanizmaları için bir çatı kuruluş niteliği kazanmıştır[8].

Türk Akademisi

Uluslararası Türk Akademisi Kazakistanın eski Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayevin önerisiyle 2010 yılında Astanada kurulmuştur. 2012 yılına kadar Kazakistan Cumhuriyetinin ulusal bir kurumu olarak faaliyet göstermiştir. 2012 yılında Türk Keneşi Bişkek Zirvesinde Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiyenin gönüllü girişimleriyle uluslararası bir yapıya kavuşturulmuştur[9]. Astanada yerleşik olan Türk Akademisi, Türk dili, edebiyatı, kültürü, tarihi ve etnoğrafyası alanlarında gerçekleştirilen bilimsel araştırmaların eşgüdümünü ve desteklenmesini amaçlamaktadır. Türk Akademisi bünyesinde ayrıca, Türk halklarının kültürel ve manevi mirasına ilişkin araştırmalar

Türk İş Konseyi

Kurucu belgesi 2011 yılında imzalanmıştır. Dört ülkenin özel sektör kuruluşlarını birleştirerek, ekonomik işbirliğinin ileriye götürülmesi yolunda Türk Konseyi tarafından yürütülen çalışmalarda önemli rol oynaması beklenmektedir. Türk Konseyi Üye Ülkelerinin Oda Başkanları, Türk İş Konseyi çatısı altında yılda bir kere bir araya gelmektedirler. Bu çerçevede, Türk İş Konseyi'nin Beşinci Toplantısı, 3 Nisan 2017 tarihinde "Atameken" in ev sahipliğinde Astana'da gerçekleştirilmiş olup, Türk İş Konseyinin Sekretaryasının İstanbulda teşkil edilmesi hususunda mutabakata varılmıştır[11].

Fırsatlar ve Zorluklar

Türkiyenin Orta Asya ve Kafkasya ülkeleriyle maddi ve manevi bağları her geçen biraz daha güçlenmektedir. 1991 yılından bu yana yavaş ama kararlı bir şekilde devam eden ilişkilerdeki kurumsallaşma dönemi, küresel fırsatların ortaya çıkmasıyla birlikte hız kazanmaktadır. 1992 yılından bu yana ABnin bölgeye yönelik Avrupa- Kafkasya- Asya Ulaşım Koridoru (TRACECA) projesi bulunmaktadır. Bu proje tarihi ipek yolunun canlandırılması olarak adlandırılrsa da henüz bir rota belirlenebilmiş değildir. Nitekim 2013 yılında Çin Devlet Başkanı Xi Jinping Bir kuşak Bir yol projesini açıkladığında TRACECANın aksine projenin rotalarını açıklamıştır. Her iki proje de Orta Asya ülkeleri ve Türkiye açısından oldukça önemli bir fırsat kapısını aralamaktadır. Orta Asya ülkelerinin ekonomilerinin çeşitlendirilebilmesi mal ve hizmetlerinin Avrupaya ulaşabilmesi açısından ilgi uyandırıcıdır. Türkiye ise iki kıtayı birbirine bağlayan kara ulaşım yollarının kesişim noktası olarak ve her iki projede de katılımcı olarak yer almaktadır.

Ancak, Orta Asya bölgesinde ulaşım ve enerji yollarının güvenliğinin sağlanması konusunda bir takım zorluklar bulunmaktadır. Bölgedeki bazı ülkeler arasındaki dondurulmuş çatışmalar, sınır sorunları ve çözülmemiş problemler gibi sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunlar konusunda Türk Konseyi ya da diğer Türk dünyası platformlarının aktif politikası bulunmamakla birlikte, gelecekte olası bir çözüm için işler bir mekanizma olarak ön plana çıkması muhtemeldir. Tüm uluslararası örgütlerin ve bölge devletlerinin karşılıklı işbirliği yaparak güven tesis etmeleriyle sorunların çözümünün gerçekleşebileceği düşünülebilir.

Bölgenin bir diğer önemli sorunu pek çok ülkede alt yapı sıkıntılarının yaşanıyor olmasıdır. Türkiye, TÜRKPA ve TİKA gibi kuruluşlar aracılığıyla bu sorunların çözülebilmesi için kendi tecrübe ve bilgi birikimini bölge ülkelerine aktarmaya çalışmaktadır. Özellikle tarım ve iyi yönetim alanlarında TİKANın pek çok Orta Asya ülkesinde yürüttüğü projeler bulunmaktadır.

Sonuç Yerine

Türkiye, Kafkasya ve Orta Asya ülkeleri arasında tesis edilen uluslararası yapılanma hala

Özellikle Budapeştede açılan Türk Keneşi Avrupa Ofisi, Türk Dünyası ile Avrupa arasında işbirliği düzeyinin artırılmasına yönelik istekliliğin yüksek olduğunu göstermektedir.

Fotoğraf: ANews.com

[1] Gün Kut, Türk Dış Politikasında Çok Yönlülüğün Yakın Tarihi: Soğuk Savaş Sonrası Devamlılık Ve Değişim, TUSIAD, 2010, <http://www.dispolitikaforumu.com/wp-content/uploads/2019/03/TurkDisPolitikasındaCokYonlulugunTarihi.pdf>.

[2] Fatih Yalçınkaya, Türkiye ile Orta Asya Devletleri Arasındaki Siyasi ve Diplomatik İlişkiler-Hükümetler üstü Kuruluşlar (1992-2010), *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Haziran 2010, <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423878776.pdf>.

[3] Türksoy Hakkında, *Türksoy*, son erişim 21 Ocak 2020, <https://www.turksoy.org/tr/turksoy/about>.

[4] TÜRK KONSEYİ (Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi), *T.C. Dışişleri Bakanlığı*, son erişim 21 Ocak 2020, <http://www.mfa.gov.tr/turk-konseyi.tr.mfa>.

[5] Faaliyetler, *Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi*, son erişim 21 Ocak 2020, https://turk-pa.org/tr/content/about_turkpa/activities.

[6] Tarihçe, *Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi*, son erişim 21 Ocak 2020, https://turk-pa.org/tr/content/about_turkpa/history.

[7] TÜRKPA 8. Genel Kurulu, *Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi*, son erişim 21 Ocak 2020, https://turk-pa.org/tr/content/faaliyetler/plsessions/viii_genel_kurul/1731_trkpa_8_genel_kurulu.

[8] TÜRK KONSEYİ (Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi), *T.C. Dışişleri Bakanlığı*, son erişim 21 Ocak 2020, <http://www.mfa.gov.tr/turk-konseyi.tr.mfa>.

[9] Akademi hakkında, *Uluslararası Türk Akademisi*, son erişim 21 Ocak 2020, <http://twesco.org/tr/академия-туралы/>.

[10] TÜRK KONSEYİ (Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi), T.C. Dışişleri Bakanlığı , son erişim 21 Ocak 2020, <http://www.mfa.gov.tr/turk-konseyi.tr.mfa>.

[11] TÜRK KONSEYİ (Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi), T.C. Dışişleri Bakanlığı , son erişim 21 Ocak 2020, <http://www.mfa.gov.tr/turk-konseyi.tr.mfa>.

Yazar Hakkında :

Tutku Dilaver, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler bölümünden 2015 yılında mezun olmuştur. 2020 yılında Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalına bağlı Kafkasya Çalışmaları Programında tezli yüksek lisansını tamamlamıştır. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde doktora çalışmalarına devam etmektedir.

2017 Ağustos ayında Avrasya İncelemeleri Merkezinde (AVİM) başladığı 6 aylık uygulamalı eğitim programını tamamlamış, Misafir Araştırmacı olarak AVİM □ katılmıştır. 2019-2023 yılları arasında AVİM'de Analist olarak çalışmıştır.

Atıfta bulunmak için: DİLAVER, Tutku. 2024. "TÜRKİYE ORTA ASYA İLİŞKİLERİNDE ULUSLARARASI İŞBİRLİĞİ." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Analiz No.2020 / 3. Ocak 23. Erişim Haziran 30, 2024. <https://avim.org.tr/tr/Analiz/TURKIYE-ORTA-ASYA-ILISKILERINDE-ULUSLARARASI-ISBIRLIGI>

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE

Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax:** +90 (312) 438 50 26

@avimorgtr

<https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi>

E-Posta: info@avim.org.tr

<http://avim.org.tr>

© 2009-2024 Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Tüm Hakları Saklıdır